

Po Bronson
Ashley Merryman

šalin mitus!

naujas požiūris
į vaikų
auklėjimą

*Austėja
Landsbergienė
rekomenduoja*

Alma
littera

Ką manome apie tokius berniukus kaip Tomas?

Tomas (jo antras vardas) yra penktokas, mokosi valstybinėje Andersono mokykloje Vest 84, Niujorke, į šią mokyklą itin sunku patekti. Liekno sudėjimo Tomas smėlio spalvos plaukus neseniai nusikirpo trumpai, kad atrodytų kaip Džeimsas Bondas (jis nunešė kirpėjui Danielio Craigo nuotrauką). Tačiau jam, ne taip kaip Bondui, patinka vilkėti plačias kelnes ir marškinėlius su vieno iš jo didvyrių, Franko Zappos, portretu. Andersono mokykloje Tomas turi penkis draugus. Jie yra „protingi vaikai“. Tomas – vienas jų, ir jam tai patinka.

Nuo tada, kai išmoko vaikščioti, Tomas nuolat girdi, koks jis protingas. Ne tik iš tėvų, bet ir iš visų suaugusiųjų, kuriems teko bendrauti su šiuo ne pagal metus brandžiu vaiku. Kai buvo pateiktas prašymas į Andersono darželį, Tomo intelektas buvo patvirtintas statistiškai. Į darželį patenka 1 proc. visų norinčiųjų, jie turi atlikti intelekto testą. Tomas pateko ne tik į aukščiausią 1 proc. Jo rezultatai atitiko 1 aukščiausią procentą iš 1 proc. įstojučiųjų.

Tačiau mokykloje Tomo suvokimas, kad jis protingas, ne visada virsdavo pasitikėjimu savimi ir drąsa kimbant į namų darbus. Tiesą sakant, Tomo tėvai pastebėjo priešingą dalyką. „Tomas nenorėdavo mėginti to, kas gali nepavykti, – pasakojo jo tėtis. – Kai

kas jam pavykdavo labai lengvai, bet jei ne, jis beveik iškart pasiduodavo, tardamas: „Man tai nesiseka.“ Vos užmetęs akį Tomas padalydavo pasaulį į dvi dalis: tai, kas jam iš prigimties sekasi, ir tai, kas nepavyksta.

Pavyzdžiui, pradinėse klasėse Tomui ne itin sekėsi paraidžiui skaityti žodžius, taigi jis atsisakė tai daryti. Vos pažvelgęs į trumpenas Tomas užsispyrė. Didžiausia kliūtis kilo trečioje klasėje. Jis turėjo išmokti rašyti dailyrasčiu, bet savaitių savaites nė nemėgino. Mokytoja pareikalavo pateikti dailyrasčio namų darbus. Užuoat puolęs jų ruošti, Tomas pareiškė nieko nedarysiąs. Tėvas mėgino protinti sūnų. „Klausyk, tai, kad esi protingas, nereiškia, jog gali nesistengti.“ (Galiausiai berniukas įgudo rašyti dailyrasčiu, bet tėčiui teko jį ilgai įtikinėti.)

Kodėl šis pačiame sąrašų viršuje esantis vaikas netiki savo gebėjimu atlikti įprastas mokyklines užduotis?

Tomas toks ne vienas. Jau kelis dešimtmečius pastebima, kad didelis procentas gabių studentų (tų, kurie pagal gabumo testų rezultatus patenka tarp 10 proc. geriausiųjų) gerokai nuvertina savo gebėjimus. Tie, kurie nepakankamai suvokia savo kompetenciją, kelia sau mažesnius reikalavimus ir mažiau iš savęs tikisi. Jie neįvertina pastangų svarbos ir pervertina, kiek pagalbos jiems reikia iš tėvų.

Girdami savo vaiką už protą tėvai mano sprendžią šią problemą. Pagal Kolumbijos universiteto atliktą apklausą, 85 proc. amerikiečių tėvų mano, kad svarbu vaikui kartoti, koks jis protingas. Pagal mano (pripažįstu, nemokslinę) apklausą, Niujorke ir jo apylinkėse tokių tėvų yra gal net 100 proc. Tai įprasta, visi taip elgiasi. Tiesiog nejučia išsprūsta: „Koks tu protingas, mažuti.“

„Nuo ankstyvos vaikystės ir dažnai“, – didžiavosi viena mama, paklausta apie vaiko gyrimą. Kitas tėtis savo atžalą giria, „kai tik pasitaiko proga“. Esu girdėjęs, kad kai kurie vaikai į mokyklą priešpiečių

dėžutėje nešasi ranka rašytus padrašinius, o namie ant šaldytuvo kabo lentelė su žvaigždutėmis. Už tai, kad papietavę nusineša indus, berniukai gauna beisbolo kortelių, o mergaitės už namų darbų ruošimą pelno manikiūrą. Šie vaikai persisotinę žinia, kad jiems puikiai sekasi – kad jie iš prigimties šaunuoliai. Jie gauna viską, ko reikia.

Manoma, kad jei vaikas tikės esąs protingas (nes jam tai nuolat kartojama), jis neišsigąs mokykloje kylančių sunkumų. Nuolatinės pagyros – lyg ant peties sėdintis angelas, skatinantis vaiką aukštai vertinti savo talentus.

Tačiau vis daugiau tyrimų – tarp jų naujas Niujorko valstybinių mokyklų sistemos užsakytas tyrimas – tvirtai įrodo, kad yra priešingai. Protinguolio etiketė neskatina vaiko gerai atlikti užduotis. Gal net priešingai.

Carol Dweck neseniai įsidarbino Stanfordo universitete, bet didžiąją gyvenimo dalį praleido Niujorke; ji augo Bruklina, įstojo į Barnardo koledžą ir dešimtis metų dėstė Kolumbijos universitete. Ši moteris, nenoromis tapusi kaliforniete, ką tik gavo vairuotojo pažymėjimą – būdama šešiasdešimties. Kiti Stanfordo dėstytojai juokavo, kad ji netrukus ims rengtis ryškiaspalviais drabužiais, bet kol kas Dweck ištikimai laikosi Niujorko juodos: avi juodus zomšinius batus, vilki juodą sijoną ir juodą griežtą švarkelį. Visa tai dera prie jos plaukų ir vešlių juodų antakių – vienas jų nuolat būna pakeltas, lyg moteris stebėtųsi. Smulkutė kaip paukštelis, ji plačiai gestikuliuoja, tarsi prieš save laikytų idėją ir ją sukiotų trimatėje erdvėje. Tačiau jos kalbėseną nėra nekantri kaip daugumos niujorkiečių. Ji šneka bemaž taip, lyg skaitytų vaikui pasakėlę prieš miegą, švelniai pabrėždama dramatiškas vietas.

Pastaruosius dešimt metų Dweck su savo komanda Kolumbijoje tyrė pagyrų poveikį dvidešimties Niujorko mokyklų mokiniams. Originalus jos darbas – su keturiais šimtais penktokų atlikti eksperimentai – piešia aiškų paveikslą. Ankstesni eksperimentai rodė, kad giriant vaikus už protą stiprėja jų pasitikėjimas savimi. Tačiau Dweck įtarė, kad rezultatai gali pasikeisti vaikams patyrus nesėkmę ar susidūrus su sunkumais.

Dweck nusiuntė keturias asistentes į Niujorko penktokų klases. Tyrėjos iš klasės iškviesdavo vieną vaiką atlikti neverbalinio intelekto testo, sudaryto iš galvosūkių – gana lengvų, kad visiems pavyktų juos neblogai išspręsti. Kai vaikas atlikdavo testą, tyrėja jam pranešdavo rezultatus, paskui vienu sakiniu pagirdavo. Viena atsitiktinai parinkta grupė buvo giriama už *protą*. Tiems vaikams buvo sakoma: „Šioje srityje tu protingas.“ Kiti moksliviai buvo giriami už *pastangas*: „Išties uoliai padirbėjai.“ Kodėl tik vienas pagiriamasis sakiny? „Mes norėjome patikrinti, kokie jautrūs yra vaikai, – aiškino Dweck. – Jautėme, kad ir vienas sakiny padarys poveikį.“

Paskui mokiniams būdavo leidžiama pasirinkti antrą užduotį. Jie galėdavo rinktis šiek tiek sunkesnę už pirmąją testą, bet tyrėjos pasakydavo vaikams, kad sprendami galvosūkius jie daug išmoko. Arba, kaip paaiškino Dweck komanda, jie galėdavo pasirinkti tokį pat lengvą testą. Iš tų, kurie buvo pagirti už pastangas, 90 proc. pasirinko *sunkesnius* galvosūkius. Iš tų, kurie buvo pagirti už protą, dauguma pasirinko *lengvą* testą. Taigi „protinguoliai“ nusprendė eiti lengviausiu keliu.

Kodėl taip nutiko? „Kai giriame vaikus už protą, – tyrimų santraukoje rašė Dweck, – pranešame jiems, kad svarbiausia atrodyti sumaniems, nerizikuoti padaryti klaidą.“ Taip penktokai ir elgėsi. Jie nusprendė nerizikuoti būti sugėdinti, verčiau atrodyti protingi.

Per kitą tyrimų etapą penktokams nebuvo leidžiama rinktis. Testas buvo sunkus, skirtas dvejais metais vyresniems vaikams. Kaip ir buvo galima manyti, vaikai užduočių neatliko. Bet dvi grupės vaikų, atsitiktinai suskirstytų tyrimų pradžioje, vėl reagoavo skirtingai. Tie, kurie po pirmo testo buvo pagirti už pastangas, spėjo, kad šįkart tiesiog nepakankamai susikaupė. „Jie buvo įsigilinę į darbą, stengėsi patikrinti visus galvosūkio sprendimus, – prisiminė Dweck. – Daugelis nė neklausti paminėjo: „Tai mano mėgstamiausias testas.“ Tie, kurie buvo pagirti už protą, elgėsi kitaip. Jų manymu, nesėkmė įrodė, kad jie nėra tokie jau protingi. „Vien žiūrėdamas į juos matei, kokie jie įsitempę. Jie jaudinosi ir krintosi.“

Tyčia leidusios vaikams patirti nesėkmę, Dweck tyrėjos visiems penktokams pateikė paskutinį testą, tokį pat lengvą kaip pirmasis. Tų, kurie buvo pagirti už pastangas, rezultatai, palyginti su pirmuoju testu, akivaizdžiai – maždaug 30 proc. – pagerėjo. Tie, kuriems buvo pasakyta, kad jie protingi, testą atliko blogiau – maždaug 20 proc.

Dweck įtarė, kad pagyrų rezultatas būna priešingas, bet ir ją nustebino toks stiprus poveikis. „Pabrėždami pastangas duodame vaikui kintamąjį, kurį jie gali valdyti, – aiškina tyrėja. – Jie pajunta galį kontroliuoti sėkmę. Pabrėždami įgimtą protą atimame iš vaiko galią kontroliuoti padėtį, todėl jis blogiau reaguoja į nesėkmes.“

Kalbėdamasi su vaikais Dweck atrado, kad tie, kurie mano, jog sėkmės raktas yra įgimtas intelektas, nuvertina pastangų svarbą. „Aš protingas, – svarsto vaikas, – man nereikia stengtis.“ Stengtis gėda, pastangos – tai viešas įrodymas, kad negali remtis įgimtais gabumais.

Kartodama eksperimentą Dweck atrado, kad pagyrimai vieniškai veikia visų socioekonominių klasių moksleivius. Poveikis ryš-

kus ir berniukams, ir mergaitėms, bet ryškiausias itin protingoms mergaitėms (po nesėkmės daugiausia jų palūžo). Net ikimokyklinukai neišvengė atvirkščio pagyrų poveikio.

Jill Abraham – Skarsdeile gyvenanti trijų vaikų mama, jos požiūris atitinka neoficialios mano apklausos rezultatus. Papasakojau jai apie Dweck pagyrų tyrimus, bet ji nė kiek nesusidomėjo tais trumpais testais, juk ilgalaikis poveikis nebuvo ištirtas. Abraham yra viena iš 85 proc. mamų, manančių, kad svarbu vaikus girti už protą.

Jill aiškina, kad jos šeima gyvena į konkurenciją stipriai linkusioje bendruomenėje. Konkurencija prasideda jau tada, kai vaikams sueina pusantrų metų – jie vedami į pokalbį dėl priėmimo į darželį. „Neturintys tvirto pasitikėjimo savimi vaikai stumdomi – ne tik žaidimų aikštelėje, bet ir klasėje.“ Taigi Jill siekia apginkluoti vaikus tvirtu tikėjimu įgimtais savo gabumais. Ji daug juos giria. „Man nerūpi, ką kalba specialistai, – išūliai kalba Jill. – Tai mano gyvenimas.“

Jill ne vienintelė išreiškė panieką vadinamiesiems specialistams. Bendra visuomenės nuomone, trumpi eksperimentai kontroliuojamoje aplinkoje neprilygsta kasdien vaikus auginančių tėvų išminčiai.

Net ir tiems, kurie patikėjo pagyrų tyrimų rezultatais, buvo sunku tai praktiškai įgyvendinti. Sue Needleman yra dviejų vaikučių mama ir vienuolikos metų patirtį turinti pradinės mokyklos mokytoja. Pernai ji dėstė ketvirtokams Ridž Rančo pradinėje mokykloje Paramuse, Naujajame Džersyje. Ji nebuvo girdėjusi apie Carol Dweck, bet Dweck tyrimų išvados pasiekė jos mokyklą, ir Needleman išmoko sakyti: „Džiaugiuosi, kad stengiesi.“ Ji stengiasi vaikus girti už konkrečius darbus, kad jie tiksliai žinotų, kuo nusipelnė

ir Honkongo mokyklose. Doktorė Ng į eksperimentą įtraukė įdomų aspektą. Užtuot liepusi moksleiviams mokykloje atlikti intelekto koeficiento testus, ji paprašė mamų atvežti vaikus į jos biurą universiteto miestelyje (ir Šampeino Urbanoje, ir Honkongo universitete). Mamos buvo susodintos laukiamajame, o pusei atsitiktinai parinktų vaikų pateikti išties sunkūs testai, kad jie galėtų atlikti tik maždaug pusę užduočių ir patirtų nesėkmę. Paskui, prieš antrą testą, vaikams buvo duota penkių minučių pertrauka, o mamos galėjo ateiti į kabinetą su jais pasikalbėti. Mamoms buvo pranešta, kiek mažai balų surinko vaikas, ir pameluota, kad rezultatas prastesis už vidutinį. Slaptos kameros filmavo penkių minučių trukmės mamų ir vaikų bendravimą.

Mamos amerikietės labai stengėsi nepasakyti neigiamų pastabų. Bendraudamos su vaiku jos buvo linksmos, pabrėžė teigiamus dalykus. Didumą laiko buvo aptariamai kiti dalykai, ne testas, pavyzdžiui, ką valgys vakarienės. Kinų vaikai dažniau girdėjo „dirbdamas nesusikaupė“ arba „peržiūrėkime tavo testą“. Didumą pertraukos buvo aptariamasis testas ir jo svarba.

Po pertraukos kinų rezultatai pagerėjo 33 proc., o amerikiečių – perpus mažiau.

Atrodytų, kad mamos kinės elgėsi griežtai ar net žiauriai, bet toks stereotipas netinka šiuolaikiniams Honkongo tėvams. Ir vaizdajuostėse Ng matė visai ne tai. Nors kalbėjo tvirtai, mamos kinės šypsojosi ir glėbesčiavo vaikus ne mažiau nei mamos amerikietės (ir ne dažniau suraukdavo kaktą ar pakeldavo balsą).

Mano sūnus Lukas lanko vaikų darželį. Man regis, jis pernelyg jautriai reaguoja į bendraamžių vertinimus. Lukas teisinasi: „Aš

drovus“, bet iš tikrųjų jis toks nėra. Berniukas nebijo svetimų miestų ar nepažįstamų žmonių, darželyje dainavo didelėms auditorijoms. Veikiau sakyčiau, kad jis išdidus ir žinantis savo vertę. Jo darželio uniforma paprasta (mėlyni marškinėliai ir mėlynos kelnės), ir jam tai patinka, nes niekas negali dėl to šaipytis: „Tada jie juoktųsi patys iš savęs.“

Perskaitęs apie Dweck tyrimus ėmiau šiek tiek kitaip jį girti, bet pokytis nebuvo itin didelis. Ko gero, labiausiai dvejotau todėl, kad mokslieviams peršamas Dweck požiūris – apsisaugoti nuo nesėkmių galima tik uoliai dirbant ir nesiliaujant stengtis, – man skambėjo banaliai.

Paaiškėjo, kad gebėjimas į nesėkmę reaguoti dar didesnėmis pastangomis, užuot pasidavus, psichologijoje gerai ištirtas. Šį bruožą – atkaklumą – turintys žmonės geba nenusivilti ir išsaugoti motyvaciją, net jei apdovanojimas atidedamas ilgą laiką. Pasinėręs į šiuos tyrimus sužinojau, kad atkaklumas yra daugiau nei sąmoningas valios aktas; tai ir pasąmoningas smegenų procesų valdomas atsakas. Daktaras Robertas Cloningeris iš Vašingtono universiteto Sent Luise aptiko šį nervų rezginį, nusidriekusį per prefrontalinę žievę ir ventralinę dryžuotojo kūno dalį. Šis rezginys atsakingas už smegenų apdovanojimų centrą, jis kaip lemputė įsijungia, kai iškart nesulaukiama apdovanojimo. Įsijungęs jis liepia kitoms smegenų dalims: „Nepalaukit stengtis. Tolumoje jau matyti dopaminas (cheminis smegenų apdovanojimas už sėkmę).“ Atlikdamas MRT Cloningeris matė, kad kai kuriems žmonėms ši lemputė užsižiebia dažnai. Kitiems kada ne kada.

Kodėl kai kurių žmonių ši sistema aktyvesnė?

Cloningeris mokė žiurkes ir peles labirintuose būti atkaklias tyčia jų *neapdovanodamas*, kai pasiekdavo finišą. „Raktas yra atsitiktinis apdovanojimas“, – tvirtina Cloningeris. Smegenys turi iš-

mokti, kad nusivylimą galima įveikti. „Pernelyg dažnai apdovanojamas vaikas neišsiugdo atkaklumo, nematydamas apdovanojimo jis liaujasi stengęsis.“

Tai mane įtikino. Supratau, kad savo sūnaus smegenyse išugdžiau cheminį nuolatinių apdovanojimų poreikį.

Kas nutiktų, jei liautumės taip dažnai gyre vaikus? Kaip pavyzdį galiu pateikti save. Patyriau kelis atpratimo etapus. Pirmiausia pasijutau nepritampęs prie kitų tėvų, uoliai giriančių savo vaikus. Nenorėjau, kad Lukas jaustųsi prastesnis. Jaučiausi kaip buvęs alkoholikas, ir toliau geriantis „prie draugijos“.

Vėliau ėmiau taikyti konkrečius pagyrimus, kaip siūlė Dweck. Girdavau Luką, bet stengdavausi girti „procesą“. Lengviau pasakyti, nei padaryti. Kokie procesai vyksta penkiamėčio galvoje? Mano manymu, 80 proc. jo smegenų kuria ilgus scenarijus žaislams.

Tačiau jam kiekvieną vakarą reikėdavo atlikti matematikos namų darbus ir balsu paskaityti fonetikos knygelę. Susikaupus kiekvienam darbui užtekdavo penkių minučių, bet jis lengvai išsiblaškydavo. Taigi ėmiau girti jį už susikaupimą, kai dirbdavo be pertraukos. Jei jis įdėmiai išklaUSDavo nurodymus, pagirdavau. Po futbolo rungtynių pagirdavau, kad gerai perdavė kamuolį, užuot tiesiog pasakęs: „Puikiai žaidei.“ O jei jis labai stengdavosi atkovoti kamuolį, pagirdavau už įdėtas pastangas.

Kaip ir žadėjo tyrimai, tokie konkretūs pagyrimai jam padėjo mokytis strategijų ir jas kitą dieną taikyti. Įstabu, kokie veiksmingi buvo šie naujoviški pagyrimai.

Mano sūnus puikiai apsiprato su šia nauja gyrimo tvarka, bet aš, tiesą sakant, kankinausi. Paaiškėjo, kad šeimoje liaupsių labiausiai reikia man. Giriant jį tik už tam tikrą gebėjimą ar atliktą darbą atrodydavo, kad nepaisau ir nevertinu kitų jo asmenybės dalių. Su-

pratau, kad girdamas jį bendru „tu nuostabus, didžiuojuosi tavimi“ išreikšdavau besąlygišką meilę.

Pagyrimai šiuolaikiniams tėvams tapo lyg panacėja nuo nerimo. Nematydami vaiko nuo pusryčių iki vakarienės, grįžę namo norime pasidėti paukščiuką. Norime, kad per tas kelias kartu praleistas valandas vaikas išgirstų viską, ko negalime pasakyti per dieną: „Mes tavo pusėje, mes tave palaikome, mes tavimi tikime.“

Taip perkeliame vaikus į aplinką, kur jie patiria didelį spaudimą, ieškome jiems geriausių mokyklų, o paskui nesiliaujančiomis pagyromis mėginame sušvelninti tą aplinkos spaudimą. Mes iš jų labai daug tikimės, bet lūkesčius slepiame po nuolatinėmis pagyromis. Akį rėžianti veidmainystė.

Galiausiai, per paskutinį pagyrų atsisakymo etapą, supratau, kad nesakydamas sūnui, koks jis protingas, leidžiu jam pačiam darytis išvadas apie savo protą. Pulti iš anksto girti – lyg per greitai pateikti namų darbų uždavinio atsakymą. Taip atimame iš vaiko progą pačiam daryti išvadas.

O jei jo išvados bus klaidingos?

Ar galiu tai užkrauti tokio amžiaus vaikui?

Vis dar esu nerimastingas tėvas. Šįryt pakeliui į mokyklą patikrinau jo žinias.

– Pasakyk dar kartą, kas nutinka smegenims, kai jos apie ką nors įtemptai galvoja?

– Jos didėja, kaip raumuo, – jau ne pirmą kartą teisingai atsakė sūnus.